

Ramy programowe polonijnej edukacji językowo-kulturowej

**Przełom w edukacji polonijnej – wsparcie dla nauczycieli,
wspólny standard dla szkół**

Czym są “Ramy programowe polonijnej edukacji językowo-kulturowej”?

“Ramy programowej polonijnej edukacji językowo-kulturowej” (dalej: “Ramy programowe”)^[1] prezentują spójną koncepcję obejmującą zbiór konkretnych rozwiązań programowych, dydaktycznych i metodycznych, niezbędnych do organizacji i realizacji procesu nauczania. Mogą zostać wykorzystane przy planowaniu pracy dydaktycznej, konstruowaniu programów i planów nauczania, doborze materiałów edukacyjnych oraz ocenie efektów kształcenia.

“Ramy programowe” są pierwszą próbą stworzenia uniwersalnego narzędzia dydaktycznego dostosowanego do realiów funkcjonowania szkół polonijnych i wspierającego profesjonalizację nauczania języka polskiego jako dziedziczonego i obcego. Ramy programowe czerpią z bogatego i zróżnicowanego doświadczenia wielu pokoleń nauczycieli polonijnych. Systematyzują i ujednolicają proces nauczania w stopniu korespondującym z rzeczywistością praktyką, bez narzucania rozwiązań niepasujących do tego kontekstu edukacyjnego.

“Ramy programowe” prezentują filozofię nauczania polszczyzny jako (dziedziczonego) języka osobistego wyboru oraz sposób jej realizacji z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań dydaktyczno-metodycznych. Integralną część dokumentu stanowią ścieżki edukacyjne przybliżające koncepcję kształcenia adaptacyjnego (dopasowanego do różnych poziomów biegłości językowej i kompetencji kulturowych uczących się) oraz założenia programowe ułatwiające przełożenie ogólnych wytycznych ram programowych na szczegółowe zapisy programu nauczania przygotowywanego z myślą o potrzebach konkretnej szkoły.

“Ramy programowe” wpisują się w strategiczne działania państwa polskiego w zakresie współpracy z Polonią i promocji języka polskiego jako narzędzia budowania więzi kulturowych, tożsamościowych i społecznych; realizują również ustawowe zadania Instytutu Rozwoju Języka Polskiego.

Dlaczego opracowaliśmy “Ramy programowe”?

Nauczanie języka polskiego jako ojczystego znacząco różni się od nauczania polszczyzny za granicą. Uczniowie w Polsce zanurzeni są w języku na co dzień, podczas gdy osoby uczące się języka polskiego poza granicami kraju często używają języka polskiego jedynie w domu i/lub na zajęciach dodatkowych. W konsekwencji cele, metody i wyzwania dydaktyczne są inne dla tych dwóch kontekstów.

Ponadto osoby uczące się języka polskiego jako języka nierodzimego, stanowią grupę wysoce zróżnicowaną, zarówno pod względem społeczno-kulturowym, jak i językowym. Każdy z uczniów ma odmienne doświadczenia migracyjne i językowe (zarówno indywidualne, jak i rodzinne), w różnym momencie życia rozpoczyna naukę języka polskiego (od urodzenia lub na późniejszym etapie życia), różni się jego zakres i jakość kontaktu z polszczyzną (od użycia wyłącznie w domu po obecność w szkole, relacjach rówieśniczych i mediach) a w konsekwencji poziom znajomości języka (od biernej znajomości po pełną dwujęzyczność). Uczniowie różnią się też w zakresie motywacji i postaw wobec języka (kształtowanych przez relacje rodzinne, tożsamość kulturową i cele edukacyjne), a także dynamicznej, często hybrydycznej tożsamości kulturowej i językowej, kształtowanej w różnych kontekstach społecznych.

[1] Ramy programowe zostały opracowane na zlecenie Instytutu Rozwoju Języka Polskiego przez zespół w składzie: prof. dr hab. Przemysław E. Gębał (koordynacja prac), dr Joanna Dobkowska, dr Sławomira Kośut, dr Maksi Kozińska, dr Łukasz Kumięga, dr Anna Mikulska, dr hab. Małgorzata Pamuła – Behrens, dr Nina Pielacińska, dr Anna Rabczuk, mgr Katarzyna Radomska-T’Seyen, dr hab. Adrianna Seniów, mgr Justyna Wrona.

Wpływ na to jak uczy się języka polskiego za granicą ma również sam sposób organizacji nauczania. Ośrodki oferujące naukę języka polskiego lub w języku polskim, kształtujące dzieci i młodzież, działają na całym świecie i można je podzielić na trzy kategorie:

- szkoły społeczne (zwane również sobotnimi) – około 1 000 placówek;
- szkoły funkcjonujące w lokalnych systemach oświaty – około 500 placówek^[2];
- szkoły nadzorowanych przez Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą (ORPEG) – 76 placówek.

W edukacji polonijnej uczestniczy ponad 200 tysięcy uczniów, z czego blisko połowa uczęszcza do szkół społecznych^[3]. Każdy z wyżej wymienionych typów szkół działa we właściwy sobie sposób. W lokalnych systemach edukacyjnych nauka języka polskiego odbywa się w ramach zajęć szkolnych.

Inaczej wygląda to w przypadku szkół społecznych oraz placówek nadzorowanych przez ORPEG. Ich działalność dostosowana jest do specyfiki życia migracyjnego oraz potrzeby łączenia nauki języka i kultury polskiej z obowiązkami wynikającymi z uczęszczania dzieci i młodzieży do szkół lokalnych. Z tego względu zajęcia w takich placówkach odbywają się najczęściej w trybie weekendowym – zazwyczaj w piątkowe popołudnia i w soboty.

Wyraźnie rysuje się różnica pomiędzy szkołami społecznymi a pozostałymi dwoma typami placówek, gdzie edukacja odbywa się zgodnie ze ściśle określonymi przepisami – nauczyciele realizują oficjalną podstawę programową, korzystają z zatwierdzonych podręczników i są zobowiązani do przestrzegania ustalonych standardów nauczania. Najważniejsze różnice prezentuje poniższa tabela:

Tabela 1. Porównanie typów szkół polonijnych

kryterium	szkoły w lokalnych systemach oświaty/nadzorowane przez ORPEG	szkoły społeczne
standardy nauczania	ściśle określone, wyznaczone przez odpowiednie Ministerstwo	brak formalnych standardów
organizacja zajęć	zgodna z lokalnymi przepisami/ z wytycznymi ORPEG	elastyczna organizacja, w każdej szkole inna liczba godzin
podręczniki i materiały	zatwierdzone przez odpowiednie Ministerstwo	dowolne podręczniki i autorskie materiały
uczniowie i uczennice	zbliżony poziom znajomości języka polskiego oraz wiek	zróżnicowanie pod względem znajomości polszczyzny; często w różnym wieku

Zródło: Opracowanie własne

Szkoły społeczne, jako inicjatywny oddolne koordynowane przez stowarzyszenia rodziców, osoby prywatne lub organizacje zrzeszające nauczycieli, działają poza systemem oświaty i funkcjonują przede wszystkim dzięki zaangażowaniu lokalnej społeczności.

[2] Dane dotyczące liczby szkół funkcjonujących w lokalnych systemach oświaty, w których prowadzona jest nauka języka polskiego lub nauczanie w języku polskim, są rozbieżne ze względu na niejednorodny charakter tych placówek. Uwzględniając różne formy organizacyjne – takie jak szkoły z polskim językiem wykładowym, szkoły z klasami polskojęzycznymi, placówki oferujące rozszerzone nauczanie języka polskiego jako ojczystego, a także nauczanie języka polskiego jako obcego lub zajęcia dodatkowe – szacuje się, że obecnie na całym świecie działa około 500 takich szkół.

[3] Notatka informacyjna w sprawie mapy szkół i centrów za granicą oferujących naukę języka polskiego w 2024 r. (MSZ).

Nauczanie odbywa się według nieformalnych, autorskich schematów zarówno na poziomie merytorycznym, jak i organizacyjnym. Nauczyciel samodzielnie organizuje cały proces nauczania – od diagnozy umiejętności swoich uczniów, przez dostosowanie programu do zróżnicowanego poziomu znajomości języka polskiego w grupie, aż po wybór lub tworzenie odpowiednich materiałów.

Robi to, adaptując dokumenty przygotowane z myślą o placówkach funkcjonujących w systemie oświaty (takie jak przygotowane przez ORPEG “Ramy programowe kształcenia uzupełniającego dla szkół polskich” oraz “Podstawa programowa dla uczniów polskich uczących się za granicą”), aby wyjść naprzeciw konkretnym, lokalnym wyzwaniom. To oznacza dużą elastyczność, ale także ogromną odpowiedzialność. Tymczasem w szkołach społecznych pracują często osoby, które – choć wykazują duże zaangażowanie i chęć pracy z dziećmi – nie zawsze posiadają formalne kwalifikacje i adekwatne przygotowanie. Nierzadko są to wolontariusze kierujący się poczuciem misji i pasją, którzy w tygodniu wykonują pracę zarobkową, a w weekendy uczą.

Aby lepiej poznać kadrę pedagogiczną szkół polonijnych, w 2024 roku Instytut Rozwoju Języka Polskiego przeprowadził badania ankietowe^[4]. Wynika z nich, że większość nauczycieli^[5] pracujących w szkołach społecznych posiada wyższe wykształcenie – z czego blisko dwie trzecie legitymuje się także przygotowaniem pedagogicznym. Jednocześnie 17% nie posiada wyższego wykształcenia, co oznacza, że nie byłoby dopuszczeni do nauczania dzieci w szkole systemowej. Aż 92% respondentów nie posiada specjalistycznego przygotowania w zakresie glottodydaktyki polonistycznej. Innymi słowy, nie jest przygotowana do rozwiązywania problemów, które pojawiają się w pracy z dziećmi i młodzieżą posługującymi się językiem polskim jako dziedzicznym lub obcym. Potwierdzają to odpowiedzi wskazane jako największe trudności napotymane w pracy, wśród których na czołowych miejscach plasują się:

- różny stopień znajomości języka polskiego wśród uczniów (3230 wskazań);
- wyzwania dydaktyczne i metodyczne wynikające ze specyfiki realizowanych zajęć (2173 wskazań);
- wyzwania psychologiczne i pedagogiczne związane z kontekstem migracji (1898 wskazań).

Ponadto blisko połowa ankietowanych (46%) uczy krócej niż 5 lat, co przy systemie zajęć weekendowych oznacza, że dysponują oni stosunkowo niedużym doświadczeniem^[6] i mogą na nim polegać jedynie w ograniczonym zakresie przy rozwiązywaniu problemów pojawiających się na zajęciach. Wynika z tego, że istnieje olbrzymia potrzeba zaoferowania nauczycielom systemowego wsparcia w zakresie nauczania języka polskiego jako nierodzimego.

Co znajduje się w “Ramach programowych”?

Struktura “Ram programowych” jest typowa dla tego typu dokumentów. Rozpoczyna się wstępem. W kolejności (rozdział 2) opisany został aktualny stan szkolnictwa polonijnego, przede wszystkim sposób funkcjonowania szkół społecznych, a także charakterystyka kadry pedagogicznej oraz osób uczących się. W tym rozdziale omówione zostały też typy polszczyzny używane za granicą i wprowadza centralną dla całego projektu koncepcję języka polskiego jako (dziedzicznego) języka osobistego wyboru^[7].

Rozdziały 3 i 4 oferują obszerne uzasadnienie teoretyczne dla przedstawionego modelu zaprezentowane w formie założeń psycholingwistycznych i psychopedagogicznych oraz zasad dydaktyczno-metodycznych. Te części przedstawiają filozofię kształcenia leżącą u podstaw “Ram programowych”.

Rozdział 5 pokazuje, jak planować proces dydaktyczny w sposób zindywidualizowany i odpowiadający na konkretne potrzeby edukacyjne. Zastosowano tu formułę “case study”, co ułatwia przeniesienie założeń na praktykę pracy z uczniami o różnym poziomie znajomości języka polskiego.

[4] W badaniach wzięło udział 4656 nauczycieli polonijnych, w tym 3540 osób uczących w szkołach społecznych.

[5] Chociaż nie wszystkie osoby nauczające w szkołach społecznych spełniają warunki wskazane w art. 9 ust. 1 Karty Nauczyciela, dla zachowania przejrzystości tekstu również one nazywane są nauczycielami zgodnie ze zwyczajowym użyciem tego terminu.

[6] Nauczyciel w szkole społecznej w ciągu 5 lat przeprowadza średnio około 660 godzin zajęć, podczas gdy nauczyciel zatrudniony w polskiej szkole przeprowadza 684 godziny dydaktyczne w ciągu jednego roku szkolnego.

[7] Niniejsza część nie stanowi standardowego elementu struktury Ram programowych. Została jednak uwzględniona w materiale ze względu na specyfikę nauczania języka polskiego poza granicami kraju celu przybliżenia czytelnikowi szerszego kontekstu edukacji polonijnej oraz wyzwań, jakie się z nią wiążą.

Rozdział 6 zawiera założenia programowe w formie katalogów obejmujących podstawowe obszary leksykalne i struktury gramatyczne oraz katalogi osiągnięć edukacyjnych, strategii uczenia się i kompetencji międzykulturowych.

W dokumencie znalazły się też trzy załączniki:

- Aneks A, w którym umieszczone zostały dodatkowe informacje na temat trudności i potencjału dzieci uczących się języka polskiego jako dziedziczonego;
- Aneks B i C to narzędzia służące sprawdzeniu czy zajęcia realizują kierunki i założenia ram programowych (Aneks B to podręczny katalog monitoringu wdrażania ram programowych w zakresie kierunków, natomiast Aneks C to podręczny katalog monitoringu wdrażania ram programowych w zakresie kierunków).

Jaką zmianę wprowadzają “Ramy programowe”?

“Ramy programowe polonijnej edukacji językowo-kulturowej” stanowią przełomowy krok w profesjonalizacji edukacji polonijnej oraz stworzeniu nowoczesnego systemu nauczania języka polskiego poza granicami kraju.

Jest to dokument wspierający długofalowy rozwój edukacji polonijnej poprzez zaoferowanie jednolitej podstawy do tworzenia programów, podręczników i materiałów edukacyjnych (zwłaszcza tych realizowanych ze środków publicznych), a także egzaminów certyfikacyjnych. Dzięki niemu placówki edukacyjne po raz pierwszy będą mogły tworzyć strategie nauczania w oparciu o wspólny standard, co ułatwi współpracę, wymianę doświadczeń i budowanie systemu jakości w edukacji polonijnej. Nauczyciele szkół społecznych zyskają niezbędne wsparcie metodyczne, które umocni ich pozycję jako liderów lokalnych wspólnot językowych.

Instytut Rozwoju Języka Polskiego, w ramach kompleksowego wsparcia nauczycieli polonijnych, zlecił również przygotowanie materiałów edukacyjnych w oparciu o koncepcję zawartą w “Ramach programowych” (zostaną one udostępnione nauczycielom na początku 2026 roku) oraz zorganizował szkolenie dydaktyczno-kulturowe zawierające moduły przygotowujące nauczycieli do korzystania z ram programowych w codziennej praktyce edukacyjnej oraz do pełnienia funkcji ambasadorów i multiplikatorów tego dokumentu (sierpniu 2025 roku).

Po ich przyjęciu Instytut planuje kontynuowanie prac nad spójnym systemem materiałów dydaktycznych, z których część zostanie przygotowana bezpośrednio na zlecenie Instytut Rozwoju Języka Polskiego, a część będzie tworzona lokalnie w dopasowaniu do lokalnej kultury. Nowo powstające materiały dofinansowywane ze środków publicznych będą tworzone w oparciu o filozofię nauczania przedstawioną w “Ramach programowych”.